

M. SEDLÁKOVÁ
(Košice)

MOŽNOSTI PRÁCE S MEDZIJAZYKOVÝMI HOMONYMAMI PRI VYUČOVANÍ SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA

УДК 811.162.4*373.423

М. Седлакова. Можливості праці з міжмовними омонімами у процесі викладання словацької мови як іноземної; 7 сторінок; кількість бібліографічних джерел – 10; мова словацька.

Анотація. У дослідженні розглядається міжмовна омонімія як універсальна проблема у процесі викладання словацької мови як іноземної. Авторка наголошує на тому, що з омонімами треба працювати систематично, за доцільне вважає видання і використання окремих невеликих словників омонімів. Також на запропонованих авторкою практичних вправах, створених на словацько-українському мовному матеріалі, показано, як можна систематично використовувати омоніми при вивченні іноземної мови у завданнях різної складності від рівня А1 до рівня С.

Ключові слова: міжмовна омонімія, методика викладання іноземної мови

Náš didakticky zameraný príspevok začneme základnými informáciami o homonymii – zvukovej zhode sémanticky odlišných slov v jazykovom systéme. V rámci jedného jazyka môžeme hovoriť *o internej homonymii*, ktorá môže byť buď *heterogénna* (hláskové splynutie pôvodne odlišných slov¹: *hrad, hody*) alebo *homogénna* (rozčlenenie pôvodne jedného slova na viac významov: *hranica, druh*) [5, s. 227]. Homogénna homonymia môže byť zároveň potenciálnou polysémiou. Neuralgickým bodom pri odlišovaní polysémie a homonymie je pretrhnutie pomyselnéj sémantickej pupečnej šnúry medzi polysémantickými slovami, čo sa v rámci jedného jazyka deje historicky (v časovej závislosti, pri každom slove inak) a okom vnútrojazykových podmienok závisí aj od rôznych mimojazykových vplyvov. Ešte stále v rámci jedného systému hovoríme aj *o externej homonymii*, ktorá môže byť tiež *heterogénna* (hláskové splynutie domáceho a cudzieho slova alebo formálne splynutie dvoch cudzích slov: *aktovka, legenda, lokál, para, šach*). Externé homonymum v rámci jedného jazykového systému sa stáva zároveň interlingválnym homonymom. O pôvodnej homogénnej externej homonymii môžeme hovoriť v rámci blízko príbuzných jazykov. Tak sa v skupine slovanských jazykov synchronne vyčleňuje zhodná slovná zásoba, ktorú možno pri vyučovaní cudzieho jazyka veľmi

¹ Typy vnútrojazykovej homonymie pri preberaní cudzích slov pozri [2, s. 337].

dobře využit' ako východiskovú lexikálnu databázu a homonymná slovná zásoba, ktorá bola historicky zhodnou, kým sa pri jednotlivých slovách nejakým spôsobom neposunul ich význam. Ak si však zachováme synchronný uhol pohľadu, vyhneme sa spomenutému neuralgickému bodu, pretože pri interlingválnych homonymách sa oná pomyselná pupočná šnúra trhá automaticky presunom do iného jazykového systému, čiže za homonymum v tomto prípade môžeme označiť všetko, čo má synchronne identickú alebo podobnú zvukovú (grafickú) zhodu, ale iný význam a v takom prípade sa potenciálnou vývinovou príbuznosťou zaoberať nemusíme. Pre zjednodušenie sa nebudeme zpodievať rôznymi formálnymi typmi interlingválnych homonym², ale budeme sa im venovať ako celku.

Prv než sa pre lexikálne jednotky rovnakého znenia ale rozdielneho významu v dvoch porovnávaných jazykoch ustálil pojem *interlingválne homonymá*, najčastejšie sa tento typ slovnej zásoby nazýval pomerne familiárne – *zradné slová* alebo *falošní priatelia* [5, s.24; 1, s. 12]. Nič výstižnejšie nevyjadruje problematiku takejto slovnej zásoby pri učení sa cudzieho jazyka. Ide totiž o slovnú zásobu, ktorá je na prvý pohľad známa (svojim zvukovým, paralelne aj grafickým zložením), ale zradí nás svojim významom, ktorý je v cieľovom jazyku iný, ako ho poznáme z východiskového jazyka. Hoci je to už temer sto rokov, čo si lingvisti uvedomili tento problém a začali ho nejakým spôsobom riešiť prostredníctvom dvojazyčných homonymických slovníkov, doteraz sa jazykovedci, najmä slovanskí, problematikou dostatočne nezaoberali, istú výnimku tvoria Poliaci. Lastovičkou v slovenskom lingvistickom prostredí je uvedený slovník autoriek Čižmarovej a Jaškovej na slovensko-ukrajinskom jazykovom materiáli, kde sa v úvode dočítame aj o dejinách výskumu interlingválnej homonymie [3], odkiaľ sme tiež čerpali predchádzajúce informácie. Temer synchronne s uvedeným slovníkom, vyšiel aj náš učebný materiál *Slovenčina pre cudzincov* určený zahraničným študentom Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach [8, s. 71 – 73]. Skúsenosti z vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka a z vyučovania porovnávej gramatiky západoslovanských jazykov košických slovakistov nás totiž priviedli k názoru o nutnosti vytvoriť si pre interné potreby takýto slovníček. Inšpirovaní slovensko-poľským slovníčkom, ktorý je súčasťou vysokoškolských skript [9, s. 277 – 279], vytvorili sme ako súčasť učebnice slovenského jazyka pre cudzincov na UPJŠ, medzi ktorými sa čoraz častejšie zjavujú študenti z Poľska, Česka a Ukrajiny, popri slovensko-poľskom a slovensko-českom, takýto slovensko-ukrajinský slovníček interlingválnych homonym a začali sme s ním systematicky pracovať. Ide o rozsahom maličký slovník (118 slov) tých najfrekvencovanejších slovensko-ukrajinských homonym, čo popri inej lexike môže tvoriť zhruba desatinu elementárnej slovnej zásoby pre stupne A1, A2

² Autorky Čižmarová, Jašková v svojom slovníku [1, s. 31] rozlišujú homonymá úplne zhodné, medzijazykové homonymá s istými graficko-fonetickými osobitosťami a medzijazykové homonymá s afixálnymi odlišnosťami.

a pätinu slovnej zásoby pre stupne B1 a B2 [8, s. 106]³. Kvantitatívne kritérium využívame pri tvorbe koncepcie učebných materiálov potenciálnych ukrajinských študentov, ktorí by v budúcnosti mali prísť študovať na košické či slovenské vysoké školy. Odhadom a porovnaním so slovníkom učebnice slovenčiny v ukrajinčine [7] identická slovná zásoba medzi slovenčinou a ukrajinčinou, určená študentom na úrovni B1 – B2, tvorí viac ako 30% slovnej zásoby v oboch jazykoch. Túto slovnú zásobu možno v úvodných kurzoch využiť na vysvetľovanie gramatiky a derivácie v slovenčine. Hneď od začiatku však treba výberovo, vzhľadom k tematike jednotlivých lekcí, začať systematicky pracovať aj s interlingválными homonymami. Kým zhodná slovná zásoba proces osvojovania si cudzieho jazyka urýchľuje, pomerne bohatá databáza interlingválных homonym v jazykovom systéme cieľového jazyka tento proces naopak dvojnásobne spomaľuje. Študent totiž pri každom interlingválnom homonyme musí vykonať dve až tri myšlienkové operácie. Najprv si uvedomí a zaradí na prvý pohľad známe slovo k tzv. *falošným priateľom*, následne jeho pôvodný význam «vymaže» z operatívnej pamäti a nahradí ho významom novým. Homonymické alebo iné slovníky sú zásadnou pomôckou pri prvom kroku – identifikovaní interlingválных homonym. Počítajúc s derivovanými slovami mohla by slovná zásoba zahŕňajúca zhodnú a zdanlivo zhodnú slovnú zásobu slovenčiny s iným slovanským jazykom spolu tvoriť temer polovicu slovnej zásoby cieľového jazyka. Zvyšok by tvorili slová, ktoré si tradičným spôsobom treba osvojiť ako cudzie. Ak by sa nám tieto zistenia podarilo odporučne zakomponovať do pripravovaných učebných materiálov v súlade s tematickými komunikačnými blokmi a didaktickými zásadami sústavnosti a špirálovitého zvyšovania obtiažnosti úloh pri práci s interlingválnou homonymiou, efektívnosť učebných pomôcok by sa pravdepodobne výrazne zvýšila.

Ako teda pracovať so slovníkom interlingválных homonym na úrovni A1, A2? Navrhujeme prácu s dvojicami homonym napríklad *bagáž – багаж; baňa – баня* a i. Pri slovensko-ukrajinských vzťahoch dobre pomáhajú, ako vidíte na uvedených dvojiciach, i rozdielne grafické sústavy. Dvojice možno využiť na (1.) doplniace cvičenia na frekventovanejšie slovo z dvojice, pričom necháte posúdiť študentov, ktoré z dvojice slov je v významovo v oboch jazykoch frekventovanejšie, napr.: *Cestujúci v lietadle nemôže mať ťažkú baťožinu. Uhlie sa doluje v baní* (podčiarknuté slová treba doplniť), neskôr na dopĺňanie slov bez ohľadu na ich frekvenciu. Pri znáročňovaní úloh na úrovni A2 už možno podobný typ cvičenia využiť i na rozširovanie slovnej zásoby pomocou derivovania už osvojenej lexiky: *Baník pracuje v baní. Baníctvo je odvetvie hospodárstva zaoberajúce sa ťažbou uhlia a rudy. Baníctvo je v našej rodine tradičné povolanie/tradičným povolaním. Banská Štiavnica je historické banské mesto. V niektorých historických banských mestách vyrástol moderný banský priemysel*. Buď dávame dopĺňať nové, menej známe slovo,

³ Pre úrovne A1 – A1 sa uvádza 800 – 1000 slov, pre úroveň B1 1400 – 2000 slov.

v situácii, keď študenti poznajú daný derivačný typ, či skôr derivačnú morfému, možno to však urobiť aj naopak. (2.) Konfrontačné doplniace cvičenia sú už náročnejšie. V nich treba do jednej vety / krátkučného textu doplniť obe slová z dvojice: *Hned' v prvý deň dovolenky nám nejaká miestna bagáž ukradla batožinu. Keď sa v bani zašpiníš, v parnom kúpeli sa očistíš*. Jednak pri tvorbe slovníka, ako aj pri tvorbe cvičení, treba vychádzať z najnovších zistení a komunikačného úzu. Napríklad slovo bagáž sa v slovenčine používa už i vo význame batožina (čo už zaznamenal aj najnovší slovenský slovník⁴). O vetách – tvrdeniach sa možno rozprávať. Rozhovor iniciujeme otázkami: *Mohla miestna pubertálna bagáž ukradnúť turistom i bagáž? Dá sa v parnom kúpeli očistiť rovnako dobre ako vo vodnom kúpeli?*

Na úrovni B1, B2 už môžu študenti sami v slovníku (1.) vyhľadávať také dvojice homoným, zámerna významov ktorých by spôsobovala nedorozumenia (v našom slovníku napríklad *černica – ожина, чорниця – čučoriedka*) a následne z nich (2.a) tvoriť «konfrontačné» vety alebo krátke texty, v ktorých by sa vyskytli vysvetlené či opísané oba členy dvojice: *Z drobných sladkých lesných plodov čiernej farby je černica väčšia, mäkšia a sladšia ako čučoriedka*. Hierarchicky by nasledovala (2.b) tvorba viet/krátkych textov, z ktorých by sa nedorozumenie realizovalo a následne vysvetlilo. Napr.: *Černice sa zbierajú špeciálnym hrebeňom. Omyl, nie černice, ale čučoriedky sa zbierajú špeciálnym hrebeňom. Černice by sme tým hrebeňom popučili. Černice treba zbierať rukami. A jednotlivo!* Samozrejme, že tieto vety by sa na nižšej úrovni dali využiť i na dopĺňanie slov. Nezabúdame na názorné pomôcky obrazový materiál, prípadne rekvizity – učenie vždy zjednoduša.

Na úrovni B2 a C1 môžu už frekventanti kurzu vyhľadávať homonymá, ktorých zámerna významov by spôsobovala nedorozumenia a viedla ku komickým situáciám. Napríklad: *человек – людина a чоловік – 1. muž, 2. manžel*. V druhej, náročnejšej fáze by po analýze vytvorených/existujúcich krátkych vtíпов a humorných textov, ktoré by boli založené na nedorozumení sa komunikantov. *Tak toto je môj manžel (Це мій чоловік), v snahe priblížiť sa novinárom povedal po ukrajinsky na tlačovej besede ruský prezident o spolusediacom bieloruskom prezidentovi. Po tlačovej besede sa rozšírilo, že má ďalší úspech vo vrecku – je prvým prezidentom na svete, ktorý sa verejne priznal k homosexualite*. Opäť iniciujeme rozhovor otázkami: *Čo chcel ruský prezident pôvodne povedať?* Študentom možno v tejto fáze dať prekladať texty, v ktorých sa vyskytujú problémové homonymné slová, ako je to pre Slovákov a Čechov v názve recenzie [4]: *Sekret zachodu – povaha do žinok*. Od úrovne B1 už možno pracovať aj s tzv. stylistickou homonymiou [6], ktorú síce v našom slovníčku nespracúvame, ale ktorá sa dá využiť pri práci s veľkými výkladovými slovníkmi cieľového jazyka alebo s veľkými slovníkmi interlingválnych homoným ako je napríklad *Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homoným* [1].

⁴ Slovník súčasného slovenského jazyka A – G. Bratislava : VEDA 2006.

Literatúra

1. Čizmárová, M. – Jašková, A.: *Ukrajinsko-slovenská homonymia. Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homonym.* – Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2013. – 273 s.
2. Horecký, J. – Buzássyová, K. – Bosák, J.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny.* – Bratislava: Veda, 1989. – 436 s.
3. Jakubíková, M.: *Ukrajinsko-slovenská homonymia. Jazyk a kultúra, 16, 2013.* www.ff.unipo.sk/jak/rus/16_2013/jakubikova.pdf
4. Kindlerová, R.: *Sekret zachodu – povaha do žinok (Tajemství západu – úcta k ženám).* <http://www.iliteratura.cz/Clanek/32063/cizmarova-maria-jaskova-anna-ukrajinsko-slovenska-homonymia>
5. Ondruš, Š. – Sabol, J.: *Úvod do štúdia jazykov.* – Bratislava: SPN, 1987. – 344 s.
6. Pančíková, Marta: *Zradnosti polškej a slovenskej lexiky.* – Opole: Wydawnictwo PRO i Uniwersytet Opolski 2005. – 167 s.
7. Пахомова, С. – Джоганик, Я.: *Словацька мова.* – Ужгород: Видавництво «Графіка», 2008. – 472 s.
8. Pekarovičová, J.: *Slovenčina ako cudzí jazyk. Predmet aplikovanej lingvistiky, 2006.* – 164 s.
9. Sedláková, M. a kol.: *Slovenčina pre cudzincov. Pracovné listy.* Košice: FF UPJŠ 2013. – 146 s.
10. Sokolová, M. a kol.: *Slovenčina a poľština. Synchronné porovnanie s cvičeniami.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2012. – 338 s.

**ВОЗМОЖНОСТИ РАБОТЫ С МЕЖЪЯЗЫКОВЫМИ
ОМОНИМАМИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ
СЛОВАЦКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО**

Марианна Седлакова

Аннотация

В исследовании рассматривается межъязыковая омонимия как универсальная проблема в процессе преподавания словацкого языка как иностранного. Автор отмечает, что с омонимами надо работать систематически, целесообразным считает издание и использование отдельных небольших словарей омонимов. Также на предложенных автором практических упражнениях, созданных на словацко-украинском языке, показано, как можно систематически использовать омонимы при изучении иностранного языка в заданиях различной сложности от уровня А1 до уровня С.

Ключевые слова: межъязыковая омонимия, методика преподавания иностранного языка.

**THE POSSIBILITIES OF WORK
WITH INTERLINGUAL HOMONYMS
IN TEACHING SLOVAK AS A FOREIGN LANGUAGE**

Marianna Sedláková

Summary

In her study, the author deals with interlingual homonymy as a universal problem in teaching a foreign language, promoting an opinion that it is necessary to work systematically with homonymy. She supports the idea of publishing and using special small dictionaries of homonyms, while practical exercises with Slovak-Ukrainian language material show the way homonyms can be systematically integrated into teaching a foreign language with increasing demands of exercises from A1 to C level.

Key words: interlingual homonymy, didactics of foreign language.